

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

12 (1) 2025

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 21.11.2024

Kabul tarihi | Accepted: 28.12.2024

Yayın tarihi | Published: 25.02.2025

Atiye Emiroğlu

<https://orcid.org/0000-0002-0588-0065>

Associate Professor, Karamanoğlu Mehmetbey University Ermenek Vocational High School,
atiyemiroglu@gmail.com

Latif Çelik

<https://orcid.org/0009-0005-0154-2631>

Dr. President of the IKG Institute Germany, Germany, info@alp-media.org.

Atıf Künyesi | Citation Info

Emiroğlu, A. & Çelik, L. (2025). Osmanlının Hoşgörü ve Kalkınma Politikaları: II. Abdülhamid'in Filistin Yaklaşımı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (1), 144-166.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15514266>

Osmanlının Hoşgörü ve Kalkınma Politikaları: II. Abdülhamid (1842-1918)'in Filistin Yaklaşımı

Öz

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı egemenliğine giren Filistin, 1917'de İngiliz işgaline kadar yaklaşık dört asır boyunca Osmanlı yönetimi altında kalmıştır. Tarih boyunca pek çok çatışma ve savaşın yaşandığı bu coğrafya, Osmanlı idaresi altında en huzurlu dönemlerinden birini geçirmiştir. Bu çalışma, II. Abdülhamid dönemindeki Osmanlı Filistin politikalarını çok yönlü bir perspektifle ele almaktadır. Araştırmanın odak noktaları arasında dönemin yönetim anlayışı, eğitim politikaları, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, sanayi ve ticaretin geliştirilmesi, demiryolu inşası, bölgedeki siyasi sorunlar ve Filistin topraklarının dini ve stratejik önemi bulunmaktadır. Çalışmada, Osmanlı arşiv belgeleri ve ilgili literatürden faydalanılarak, Osmanlı Devleti'nin Filistin üzerindeki idari ve kalkınma politikalarının detaylı bir analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, Osmanlı Devleti'nin Filistin'i yalnızca bir taşra vilayeti olarak görmediğini, aynı zamanda bölgenin sosyal, ekonomik ve dini dengelerini koruyarak kalkınmasını hedeflediğini göstermektedir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde, bu politikaların sistematik bir biçimde uygulanarak Filistin'in barış ve istikrara kavuşmasına yönelik ciddi çabalar sarf edilmiştir. Bu bağlamda,

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Filistin toprakları savaş ve çatışmalardan ziyade, kalkınma ve hoşgörü politikalarının uygulanma alanı hâline getirilmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, II. Abdülhamid dönemindeki Osmanlı Filistin politikalarının bölgedeki gelişim ve istikrar üzerindeki etkilerini tarihsel bir perspektifle değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid Dönemi, Filistin, yönetim anlayışı, kalkınma politikaları, barış ve istikrar

Tolerance and Development Policies of the Ottoman Empire: Abdülhamid II's (1842-1918) Approach to Palestine

Abstract

Palestine, which came under Ottoman rule during the reign of Suleiman the Magnificent, remained under Ottoman rule for nearly four centuries until the British occupation in 1917. This geography, which has experienced many conflicts and wars throughout history, had one of the most peaceful periods under Ottoman rule. This study examines the Ottoman Palestine policies during the reign of Abdul Hamid II from a multifaceted perspective. The focal points of the study include the administrative understanding of the period, education policies, agriculture and animal husbandry activities, development of industry and trade, railway construction, political problems in the region, and the religious and strategic importance of Palestine. In this study, a detailed analysis of the administrative and development policies of the Ottoman Empire on Palestine has been made by making use of Ottoman archival documents and related literature. The findings show that the Ottoman Empire did not only consider Palestine as a provincial province, but also aimed at the development of the region by preserving its social, economic and religious balances. Especially during the reign of Abdul Hamid II, serious efforts were made to achieve peace and stability in Palestine by systematically implementing these policies. In this context, the Palestinian territories were turned into an area of development and tolerance policies rather than war and conflicts. As a result, this study aims to evaluate the effects of Ottoman Palestine policies during the reign of Abdul Hamid II on the development and stability in the region from a historical perspective.

Keywords: Abdülhamid II, Palestine, governance, development policies, peace and stability.

Giriş

Filistin, tarih boyunca çeşitli milletlerin ve dini toplulukların bir arada yaşadığı, bu nedenle hem dini hem de siyasi açıdan oldukça önemli bir coğrafya olmuştur. Türkler, İngilizler, Fransızlar, Yahudiler, Araplar ve Ermeniler gibi birçok farklı etnik grubun yaşadığı bu topraklar; İslam, Hristiyanlık ve Musevilik gibi büyük dinlerin doğduğu ve yayıldığı bir merkez olarak dikkat çekmektedir. Ancak, bu çeşitlilik aynı zamanda Filistin'i sürekli çatışma ve mücadelelerin yaşandığı bir bölge hâline getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar boyunca koruması altında bulunan Filistin, Osmanlının zayıflamaya başlamasıyla birlikte giderek artan bir kaos ve siyasi

gerilim ortamına sürüklenmiştir. Günümüzde ise bu topraklar, insanlık dramlarının yaşandığı bir merkez olmaya devam etmektedir.

II. Abdülhamid dönemi, Filistin’de dinler arası ve mezhepler arası çatışmaların yanı sıra uluslararası siyasi mücadelelerin yoğunlaştığı bir dönem olarak öne çıkar. Bu süreçte, Musevilerin Filistin’e göç etme ve bölgede toprak edinme çabaları, Osmanlı Devleti’nin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri olmuştur. II. Abdülhamid, bu tür girişimlere karşı çeşitli diplomatik ve idari tedbirler geliştirmiştir (BOA, HR.İD.24/21, M-23.12.1876). Osmanlı Devleti, bölgedeki çatışmaları kontrol altına almak için aktif bir şekilde müdahale etmiştir. Örneğin, Araplar tarafından Hristiyanlara yönelik eylemler planlandığında, Osmanlı merkezi yönetimi bu durumu hemen tahkik ederek önlemler almaya çalışmıştır (BOA, HR.SYS, 411/71, M-21.08.1877). Örneğin; Humus’ta bazı Hristiyanların Kudüs’ü ziyaretlerinin ardından silahlı saldırıya uğraması ve bu saldırılar sonucunda bir kişinin hayatını kaybetmesi, Osmanlının müdahalelerini gerektiren olaylardan biridir. Ancak, bu tür çatışmalar, Osmanlının içişlerine müdahil olmak isteyen dış güçler için bir fırsat hâline gelmiştir. Özellikle Fransızlar, bu tür olayları kullanarak bölgede kendi nüfuzlarını artırmaya çalışmışlardır (BOA, HR.SYS., 411/72, M-20.05.1880). Dinler arası rekabet ve Osmanlının yönetim stratejisine bakıldığında, Filistin’de yalnızca dinler arasında değil, aynı zamanda aynı din içerisindeki farklı mezhepler arasında da rekabet ve nüfuz mücadeleleri yaşandığı görülmektedir. Rum ve Rus Ortodoksları arasındaki güç çekişmeleri, Kudüs Ermeni Patriği’nin yerel yönetimlere yönelik şikâyetleri ve Ermeni milletinin haklarını koruma çabaları, Osmanlı yönetiminin çözmek zorunda olduğu önemli sorunlar arasındadır (BOA, Y.PRK.AZN, 2/4, H-22.08.1300). Osmanlı Devleti, bu tür sorunlara çözümler üreterek hem yerel yönetimlerde düzeni sağlamak hem de farklı gruplar arasında dengeyi korumak için çaba göstermiştir (BOA, HR.SYS., 406/30, M-02.01.1877). Osmanlı, bölgedeki çatışmaların çözülmesine yönelik girişimlerinin yanı sıra Filistin’in ekonomik, sosyal ve altyapısal kalkınmasına da önem vermiştir. Bu bağlamda demiryolu yapımı, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sanayileşmeye yönelik teşvikler ve eğitime yapılan yatırımlar, Osmanlının bölgedeki kalkınmaya verdiği önemin göstergeleridir. Ayrıca, farklı dinlere mensup topluluklara hoşgörüyle yaklaşılması; ibadethanelerin tamiri, inşası ve farklı dini gruplara ait imtiyazların korunması gibi politikalar yürütülmüştür (BOA, HR.SYS, 406/34, M-31.12.1877). Örneğin, Rum kiliselerine tanınan ayrıcalıkların devam ettirilmesi ve Kudüs’te Rus rahipleri için bir hastane inşasına izin verilmesi, Osmanlının hoşgörü politikasına dair örneklerdir.

Filistin’de Musevi göçüne karşı Osmanlı Devleti, ekonomik olarak zor bir dönemden geçmesine rağmen, kararlı bir tutum sergilemiştir. Nitekim II. Abdülhamid, Musevilere toprak satışı karşılığında Düyun-u Umumiye borçlarının silinmesi teklifini dahi reddetmiş ve Filistin topraklarının stratejik ve dini önemini koruma konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur (BOA, HR.SYS.406/35, M-31.12.1877). Sonuç olarak Filistin, Osmanlı döneminde farklı dini ve etnik gruplar arasında denge kurma çabalarının yoğun olduğu bir bölge olmuştur. Osmanlı, hem bölgenin kalkınmasını sağlamayı hem de farklı topluluklar arasında barışı tesis etmeyi amaçlayan politikalar izlemiştir. Ancak, Filistin’in tarihsel dinamikleri ve uluslararası müdahaleler, bölgedeki sorunların çözüme kavuşmasını güçleştirmiştir. Bu durum, Filistin’in günümüzde dahi süregelen çatışmaların merkezinde yer almasının temel sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

1.Amaç ve Yöntem

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, II. Abdülhamid döneminde Filistin toprakları üzerinde uygulanan politikaların bölgedeki toplumsal ve ekonomik gelişmeye olan katkılarını ve barış ortamının sağlanması adına atılan adımları incelemektir. Çalışmada, Osmanlı Devleti’nin bu dönemdeki stratejik yaklaşımları ve uygulamalarının bölgedeki etkileri tarihsel bir perspektifle değerlendirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel araştırma tasarımı çerçevesinde yapılandırılmıştır ve temel veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın ana kaynağını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) belgeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, II. Abdülhamid dönemine (1876-1909) ait belgeler, üç ay süren bir tarama sürecinin ardından yazarlar tarafından yaklaşık iki ay içerisinde günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ayrıca, konuya ilişkin telif ve tetkik eserler taranmış, bu kaynaklardan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle işlenmiştir. Bu yöntem, tarihsel olayların ve politikaların sistematik bir şekilde analiz edilmesini ve döneme dair kapsamlı bir anlayış geliştirilmesini sağlamıştır. Çalışma, arşiv belgelerinin yanı sıra döneme ilişkin akademik literatürden de yararlanarak çok yönlü bir bakış açısı sunmayı hedeflemiştir.

2.Bulgular

2.1. Filistin Topraklarında Osmanlı Yönetim Anlayışı

Osmanlı Devleti’nin yönetim anlayışında Filistin, padişahın hâkimiyeti altında olan bir bölgeydi ve burada yaşayan halk, dini ve etnik köken gözetilmeksizin tebaa veya reaya olarak kabul

edilirdi (BOA, HR.İD.1444/21, M-30.03.1896). Ermeni, Hristiyan, Yahudi ya da Müslüman olmaları, Osmanlının yönetim politikalarını belirlerken bir ayırım unsuru teşkil etmemiştir. Bölgedeki toplulukların şikâyetleri, yerel veya merkezi yönetimlere bildirilir ve çözümler üretilirdi. Örneğin, Kudüs Ermeni Patriği, Ermeni milletin kutsal yerlerdeki haklarının korunması ve yerel yönetimle ilgili şikâyetlerini Osmanlı merkezi yönetimine resmi olarak iletmiştir (BOA, HR.SYS.406/26, M-25.06.1876).

2.1.1. Dini Mekânların Korunması ve Çatışmaların Çözümü

Osmanlı Devleti, Filistin’de dini mekânların korunmasına, tamirine ve muhafazasına büyük önem vermiştir (BOA, HR.SYS.406/49, M-06.12.1881). Bunun yanı sıra, farklı dini yapılar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek için de aktif rol üstlenmiştir (BOA, HR.SYS.406/50, M-10.05.1882). Örneğin, Beytüllahm ve Beytüssahur köylerinde Rumlara ait iki kilisenin tamir edilmesinin Latinler tarafından engellenmesi üzerine, Osmanlı yönetimi bu haksızlığın giderilmesi için gereken adımları atmıştır (BOA, HR.SYS.406/51, M-06.07.1882). Benzer şekilde, Frenk rahiplerinin Kudüs’ü ziyaretleri sırasında ayin yapmalarına yönelik engellemelerin nedenlerini araştırmak için tahkikatlar yürütülmüştür (BOA, HR.SYS, 406/52, M-02.08.1882). Bu tür müdahaleler, Osmanlının dini hoşgörüyü koruma ve topluluklar arasındaki çatışmaları yatıştırma çabalarını yansıtır. Ancak, mezhepler arası çatışmalar zaman zaman ciddi sorunlara yol açmıştır. Örneğin, Rusya Filistin Cemiyeti’nde görevli bir Karadağlı, Beytüllahm’daki Nativite Mağarası’nda ayin yapan Latin rahiplerle tartışmış ve bu kavga bir rahibin ölümü, diğerlerinin yaralanmasıyla sonuçlanmıştır (BOA, HR.SYS., 409/1, M-21.11.1897). Bu tür olaylar, Filistin’deki mezhepsel gerilimlerin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

2.1.2. Yabancı Müdahaleler ve Osmanlı’nın Politikaları

Osmanlı Devleti’nin barış ve huzuru sağlama çabalarına rağmen, Fransa, İngiltere ve Rusya gibi dış güçler, Filistin’de yaşayan Hristiyan ve Yahudi toplulukların haklarını koruma bahanesiyle bölgeye müdahil olmuşlardır (BOA, HR.SYS.430/1, M-21.09.1876). Örneğin, Rum asıllı ancak Osmanlı tebaasına mensup Filistinlilere yardım ve sadaka toplamak amacıyla Petersburg’da bir Filistin Komitesi kurulmuştur. Osmanlı, bu tür girişimlere karşı temkinli yaklaşmış ve bu komitelerin gerçek amaçlarını anlamak için detaylı tahkikatlar gerçekleştirmiştir (BOA, HR.SYS, 406/55, M-15.02.1883). Bu tür müdahaleler, Osmanlının Filistin üzerindeki egemenliğini zayıflatmaya yönelik adımlar olarak değerlendirilmiştir.

2.1.3. Musevi Göçüne Yönelik Osmanlı Tutumu

Osmanlı Devleti, Filistin topraklarına Musevi göçünü engellemeye yönelik sıkı bir politika benimsemiştir. Bu tutumun temelinde, Musevilerin Filistin topraklarında yürüttükleri siyasi ve politik faaliyetler yatmaktadır. II. Abdülhamid, Musevilerin Filistin'e yerleşme çabalarının, bölgenin Osmanlı topraklarına ait olma statüsünü tehdit edebileceğini düşünmüştür. Filistin, Osmanlı için yalnızca stratejik değil, aynı zamanda dini ve tarihi öneme sahip bir bölge olarak görülmüş ve bu önem doğrultusunda bölgedeki her türlü tehdit bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Filistin'deki yönetim anlayışı, bölgedeki dini gruplar arasında dengeyi sağlamayı, dini özgürlükleri korumayı ve barış ortamını tesis etmeyi hedeflemiştir. Dış güçlerin müdahaleleri ve mezhepsel gerilimler, bu hedeflere ulaşmayı zorlaştırsa da Osmanlı, Filistin topraklarını dini ve kültürel bir bütün olarak muhafaza etme gayreti içinde olmuştur. II. Abdülhamid'in bölgeye yönelik hassasiyeti, Filistin'in Osmanlı hâkimiyeti altındaki stratejik ve dini değerinin altını çizmektedir.

2.2. Osmanlı Eğitiminde Modernleşme ve II. Abdülhamid Dönemi

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki modernleşme çabaları Tanzimat dönemiyle birlikte başlamıştır. Ancak, II. Abdülhamid dönemi, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde daha sistemli bir yaklaşımın benimsendiği, reformların daha organize bir şekilde uygulandığı bir dönem olarak öne çıkar. Bu dönemde, eğitim politikaları merkezî ve taşra teşkilatları çerçevesinde yapılandırılmıştır ve Filistin, taşra kategorisinde değerlendirilen bölgelerden biridir (Karataşer, 2017). II. Abdülhamid döneminde eğitim politikalarının en dikkat çekici özelliği, eğitim faaliyetlerinin vilayetlere kadar ulaştırılması ve yaygınlaştırılmasıdır. Osmanlı Devleti, bu dönemde modern okullar açarak eğitim seviyesini artırmayı hedeflemiş, aynı zamanda dini ve kültürel değerlerin korunmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu çabalara rağmen, Batı kültürünü yaymayı amaçlayan yabancı devletler ve bu devletler adına faaliyet gösteren misyonerlerin kurduğu modern okulların sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. Bu durum, Osmanlı'nın eğitim politikalarına paralel olarak, Batılı devletlerin bölgedeki nüfuzunu artırma girişimlerini de beraberinde getirmiştir (Karataşer, 2017).

2.2.1. Eğitim Politikalarının Bölgesel Dinamiklere Etkisi

II. Abdülhamid'in eğitim politikaları, özellikle taşra bölgelerinde eğitimin yaygınlaştırılmasını amaçlamış olsa da, kaynak eksikliği ve vakıf sistemindeki bozulma gibi faktörler Filistin'de bu politikaların etkin bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmıştır. Medreselerin

işlevselliğini yitirmesi, yalnızca eğitim faaliyetlerini değil, aynı zamanda bölgedeki kültürel hayatı da olumsuz etkilemiştir. Öte yandan, yabancı okulların artışı, yerel halk üzerinde hem kültürel hem de ideolojik bir etki yaratarak Osmanlı yönetimi için farklı bir mücadele alanı oluşturmuştur (Karaköse, 2003).

2.2.2. Filistin’de Osmanlı Taşra Eğitim Politikası ve Gerileme Süreci

Osmanlı taşra teşkilatının bir parçası olan Filistin’deki eğitim politikaları değerlendirildiğinde, özellikle Kudüs’te 18. yüzyıldan itibaren bir gerileme süreci yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu gerileme, bölgedeki eğitim ve kültür faaliyetlerini birlikte etkileyen yapısal sorunlardan kaynaklanmıştır. Bölge medreselerinde yaşanan gerilemenin temel sebeplerinden biri, bu kurumların faaliyetlerini sürdürdüğü vakıfların kaynaklarının zayıflamış olmasıdır. Vakıfların ekonomik gücünü kaybetmesi, medreselerin işlevlerini yerine getirmekte zorlanmasına ve eğitim faaliyetlerinin duraklama sürecine girmesine neden olmuştur (Karaköse, 2003). Sonuç olarak Filistin’de Osmanlı eğitim politikalarının taşra teşkilatı çerçevesinde uygulanışı, 18. yüzyıldan itibaren süregelen ekonomik ve yapısal sorunlarla sınırlandırılmıştır. II. Abdülhamid döneminde eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiş olsa da, vakıf kaynaklarının zayıflığı ve yabancı misyoner okullarının artışı, bu çabaların etkisini sınırlamıştır. Filistin örneği, Osmanlı eğitim reformlarının taşra bölgelerinde karşılaştığı zorlukları ve bu reformların bölgesel dinamiklere nasıl yansımaları göstermesi bakımından önemlidir.

2.3. II. Abdülhamid Döneminde Filistin’de Ticari Faaliyetler ve Ekonomik Yapı

II. Abdülhamid dönemi, Filistin’in iktisadi faaliyetler açısından belirgin bir canlılık yaşadığı bir dönemdir. Bölgede ticaret, Akka, Hayfa ve Yafa limanları üzerinden yürütülen dış ticaret ile çarşı ve pazarlarda süregelen iç ticarete dayanmaktaydı. Hububat ürünleri, sof ve zeytinyağı bu dönemde ihracatı yapılan başlıca ürünler arasında yer alırken; kahve, pirinç ve şeker gibi temel tüketim malları ithal edilen başlıca ürünler arasında bulunuyordu. Filistin’de özellikle buğday ve mısır ihracatında zamanla bir gerileme yaşanmış ve bu ürünler daha sonra ithal edilmeye başlanmıştır (Kaynar&Ak, 2028, 412-428). Bu durum, bölgenin tarımsal üretim dinamiklerinde meydana gelen değişimlerin ve dış ticaret dengelerindeki dönüşümün bir göstergesidir.

2.3.1. İç ve Dış Ticarete Gelişim

Filistin’de iç ticaretin yanı sıra dış ticaretin geliştirilmesi adına Osmanlı Devleti’nin girişimlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Ancak, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Batılı devletlerin bölge üzerindeki ekonomik nüfuzu artmıştır. Bu nüfuz, Batılı sermayedarların Filistin’e

yönelik yatırımları ve bölgeye açtıkları bankalar aracılığıyla somutlaşmıştır. Osmanlı Devleti'nden alınan imtiyazlar doğrultusunda, bölgede çeşitli bankalar kurulmuş ve bu bankalar ticaretin finansal altyapısını şekillendirmeye başlamıştır.

Bölgede Kurulan Bankalar ve Ekonomik Etkileri

- **Osmanlı Bankası (Kudüs):** Osmanlı Bankası, bölgedeki ticari faaliyetlerin finansmanı ve sermaye akışının düzenlenmesi için Kudüs'te faaliyet göstermeye başlamıştır.
- **Filistin Ticaret Bankası (Kudüs ve Gazze):** Filistin Ticaret Bankası, bölgenin ticari hareketliliğini desteklemek amacıyla Kudüs ve Gazze'de faaliyetlerini sürdürmüştür.
- **Alman Filistin Bankası (Yafa):** Alman sermayesinin etkisiyle kurulan bu banka, Yafa limanı üzerinden gerçekleştirilen ticaretin finansmanında önemli bir rol oynamıştır (Kaynar & Ak, 2018).

II. Abdülhamid dönemi, Filistin'de ticaretin hem iç hem de dış boyutunda belirgin bir hareketliliğin yaşandığı, bölgenin ekonomik yapısının dış sermaye etkisiyle dönüşüme uğradığı bir süreçtir. Osmanlı Devleti'nin ticari faaliyetleri geliştirme çabalarına karşın, Batılı devletlerin bölgedeki ekonomik etkisi, özellikle bankacılık sektöründe, dikkat çekici bir şekilde artmıştır. Filistin'de ticari faaliyetlerin modernleşme çabaları ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar, Osmanlının ekonomi politikalarının dönemin küresel ekonomik dinamikleri ile nasıl etkileşime girdiğini anlamak açısından önemlidir.

2.4. Tarım ve Hayvancılık

Toplumların ekonomik gücünün önemli göstergelerinden biri tarım ve hayvancılık faaliyetleridir. II. Abdülhamid dönemi Filistin'inde, kuraklık, çekirge istilası gibi doğal afetler nedeniyle hasat yetersizliği yaşanmış (BOA, HR.SYS, 406/39, M-04.03.1879) ve bu durum, tarımsal faaliyetlerin önünde önemli engeller oluşturmuştur (BOA, HR.SYS., 406/12, M-11.07.1886) Bu zorluklara rağmen, Osmanlı Devleti Filistin'de tarım ve sanayiye geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütmüş ve bölge ekonomisinin iyileştirilmesini hedeflemiştir (BOA, HR.SFR.3, 225/75, M-28.05.1875). Bu kapsamda, arpa, bakla, buğday, burçak, darı, mercimek ve nohut gibi bakliyat ve tahıl ürünleri bölgede yaygın olarak yetiştirilmiştir. Ayrıca zeytin, badem, ceviz, çivit, dut, elma, hurma, incir, limon, nar, pamuk, patates, portakal, salatalık, susam, tütün ve üzüm gibi ürünler de önemli tarımsal ürünler arasında yer almıştır (Kaynar & Ak, 2018). Filistin bölgesinde tarımın yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetleri de dikkat çekmiştir. Bölgedeki coğrafi ve iklimsel engellere rağmen, tarımda üretilen ürünler ve hayvancılık

faaliyetleri, bölge halkının temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir düzeydeydi (Kaynar & Ak, 2018). Bu durum, tarım ve hayvancılığın Filistin ekonomisi üzerindeki kritik rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

2.5. Sanayi

Osmanlı Devleti'nde sanayi, toplumsal ve iktisadi gücün bir diğer belirleyici unsuru olarak önemli bir yer tutmaktadır. Filistin bölgesinde ise sanayi, büyük ölçüde el sanatlarına dayalı bir yapıya sahipti. Bu bağlamda, el sanatları atölyeleri arasında en belirgin olanı sabun üretimi yapılan sabunhanelerdir. Bunun yanı sıra, yağ üretimi de önemli sanayi kolları arasında yer almış ve özellikle susam ve zeytinden elde edilen yağlar, yerel yağhanelerde üretilmiştir. Bölgedeki diğer sanayi dalları arasında deri işleme, hediyeelik eşya üretimi, kumaş imalatı ve boyamacılık, seramikçilik, taş işçiliği ve yapı endüstrisi öne çıkmaktadır. Bu sanayi kolları arasında en gelişmiş olanlar ise sabun üretimi, dokumacılık ve zeytinyağı üretimi olmuştur. Bu sektörler, Filistin ekonomisinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamış ve yerel üretimin gelişmesine katkı sağlamıştır (Kaynar & Ak, 2018).

2.6. Demiryolu

Osmanlı Devleti'nde demiryolu inşası, genel anlamda ve sistemli bir şekilde II. Abdülhamid döneminde başlamıştır. II. Abdülhamid'in hükümet icraatları arasında önemli bir yer tutan demiryolu projeleri, Filistin için de geçerli olmuştur. Filistin'deki demiryolu inşası için *Railway Land and Building Company Limited* adlı bir şirket kurulmuş ve bu şirket aracılığıyla inşaat çalışmalarına başlanmıştır (BOA, HR.SFR.3, 254/95, M-29.10.1877). Bu kapsamda, Yafa ile Kudüs'ün birbirine bağlanması amacıyla Fransız sermayesiyle inşa edilen demiryolu hattı, *Yafa-Kudüs Demiryolu* olarak adlandırılmıştır.

Bu dönemde Kudüs, Osmanlı yönetiminde sancak statüsünde yer almakta olup, Kudüs Sancağı; Gazze, Halilülrahman ve Yafa şehirlerinden oluşmaktadır. Yafa, günümüz Tel-Aviv şehrinin tarihi çekirdeğini oluşturmakta olup, demiryolunun inşasındaki ana hedeflerden biri de kutsal topraklar olarak kabul edilen bölgelere ziyaret amacıyla gelen gayrimüslim hacıların, limandan Kudüs'e kolaylıkla ulaşmalarını sağlamaktı (Çapar, 2020). 1891 yılında inşasına başlanan Yafa-Kudüs Demiryolu hattı, toplamda 87 kilometre uzunluğunda olup, inşaatın maliyeti 2.800.000 dolar olarak kaydedilmiştir (Çapar, 2020). II. Abdülhamid, hem Osmanlı Devleti genelinde hem de Filistin bölgesinde ulaşım altyapısının gelişmesine büyük önem vermiştir. Bu

projeler, bölgenin ekonomik ve sosyal hayatında önemli değişimlere yol açmış, ulaşımın hızlanmasına ve kolaylaşmasına katkı sağlamıştır.

2.7. Osmanlı Devleti'ni Filistin Topraklarında Uğraştıran Siyasi/Politik Sorunlar: Filistin'de Bağımsız Bir İsrail Devleti Kurma Çalışmaları

II. Abdülhamid döneminde, Filistin'e yönelik Yahudi göçü, Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı önemli siyasi ve politik sorunlardan birini teşkil etmiştir (BOA, HR.TO, 522/40, M-04.11.1879). Osmanlı, bu göçün engellenmesi ve Musevilerin Filistin'e yerleşerek yurt edinmelerinin önlenmesi amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Ancak dış ülkelerin desteğiyle yürütülen Yahudi yerleşim çabaları, zamanla amacına ulaşmış ve Filistin topraklarında Yahudi nüfusunun artmasına neden olmuştur (Yasin, 2019). Bu dönemde Filistin'e yapılan Yahudi göçü ve Osmanlı Devleti'nin bu duruma karşı tutumu, arşiv belgeleri ışığında detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir.

İngiltere Parlamentosu üyesi Mösyö Olifen'in, Musevilerin Osmanlı topraklarında, özellikle de Filistin'de yerleşmelerine dair bir tasarısı, Osmanlı hükümeti tarafından incelenmiştir (BOA, MB.İ, 56/24, H-21.10.1296). Olifen, Filistin topraklarında Musevilere bazı özel imtiyazlar verilmesi gerektiğini savunmuş, ancak bu teklif, Osmanlı hükümeti tarafından reddedilmiştir (BOA, İ.MMS, 66/3114, H-06.06.1297). Filistin'de Musevi göçmenlere toprak verilmesi ve onlara ayrıcalıklı bir statü tanınması önerisi, Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmemiştir (BAO, Y.A.RES, 5/58, H-29.05.1297) Ancak, buna rağmen Filistin'e Yahudi göçü belirli kısıtlamalarla kabul edilmiştir (BOA, HR.TO, 521/74, M-21.05.1879). Özellikle, göçmenlerin kanunlara uymaları ve Filistin dışına yerleştirilmeleri şartıyla kabul edilmeleri gerektiği vurgulanmıştır (BOA, Y.PRK.BŞK, 6/77, H-04.12.1299). Ayrıca, Rus pasaportuna sahip Yahudi göçmenlere de benzer bir yaklaşım sergilenmiştir (BOA, HR.TO, 292/7, M-29.01.1883). *Hamaliç isimli gazetenin direktörü Cemiyet-i İsrail Reisi Jederyum* bu kararın iptalini isteyen bir mektup yazmıştır (BOA, HR.TO, 90/61, M-29.05.1884). Ancak bu istek kabul edilmemiştir.

Filistin'e Yahudi göçü yasaklanmasına rağmen, bazı göçmenlerin bölgeye yerleştiği tespit edilmiştir (BOA, HR.SFR.3, 299/100, M-18.12.1884). Osmanlı yönetimi, Filistin'e gelerek toprak sahibi olan Yahudilere dokunmamış, ancak bundan sonra gelecek Yahudi göçmenlerin Filistin topraklarına girmelerine izin verilmemesi gerektiğini ilgili yerel yöneticilere bildirmiştir (BOA, HR.TO, 32/32, M-01.01.1885). Bunun yanı sıra, ziyaret amaçlı gelen Yahudilerin bir aydan fazla kalmamaları gerektiği vurgulanmış ve bu konuda konsolosluklar resmi yazıyla uyarılmıştır (BOA,

HR.TO, 81/105, M-08.01.1885). Ancak bu uyarılara rağmen, bazı Yahudiler bu koşullara uymayarak Filistin’de ikamet etmeye devam etmişlerdir (BOA, HR.TO, 369/112, M-10.05.1886).

Osmanlı, Yahudi göçünü engellemeye yönelik çeşitli kararlar almış, ancak dış güçlerin baskıları sonucu bazı Yahudilerin Filistin’de yerleşmesine engel olamamıştır. Bu dönemde, Yahudi göçünün engellenmesine yönelik çıkarılan kararnamelere rağmen, yüzlerce Yahudi göçmeni Hayfa’ya yerleşmiş ve burada toprak sahibi olmayı başarmıştır (BOA, HR.HMŞ.İŞO, 219/74, R-28.02.1302). Hayfa’daki bu yerleşimlerin ardından, Osmanlı Devleti, bu kişilerin Osmanlı tebaasına girmelerine izin vermiş ancak Filistin’e yeni Yahudi göçlerinin engellenmesini istemiştir (BOA, DH.MKT., 1351/37, H-06.09.1303). II. Abdülhamid dönemi boyunca, Filistin’e göç eden Yahudi nüfusunun artışı, Osmanlı hükümetini zorlu bir duruma sokmuş ve bu meseleyle ilgili olarak çeşitli diplomatik yazışmalar yapılmıştır. Avusturya, Rusya, Fransa ve İngiltere gibi devletler, Musevilerin Filistin’e yerleşmesi için çeşitli çalışmalar yürütmüş ve bu devletlerin konsoloslukları, Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurmuştur. Hatta Filistin’e yerleşmek isteyen Yahudilerin toprak satın almak için girişimde bulunmaları bile, bu dönemde büyük bir tartışma konusu olmuştur.

Filistin’e yerleşmek isteyen Yahudilere toprak satışının yasaklanmasına rağmen, bazı yerel yöneticiler ve rüşvetçi kişiler, Osmanlı yönetiminin yasaklarına rağmen, Yahudilere toprak satmışlardır. Örneğin, Hayfa ve Akka’da bazı yerel yöneticiler, Yahudi göçmenlere toprak satışını gerçekleştirmiş ve bu durum Osmanlı yönetimi tarafından büyük bir sorun olarak değerlendirilmiştir (BOA, Y.PRK.AZJ., 27/39, H-02.02.1311). Filistin’e Musevi göçünün gerçekleştirilmesi amacıyla farklı ülkelerde Musevi komitelerinin kurulması dahi sağlanmıştır. Osmanlı bürokrasisi Musevi göçüyle ilgili dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır (BOA, HR.TO., 345/21, M-07.08.1890). Rusya’da Musevi komitelerinin kurulduğu yönünde bilgi edinen Osmanlı Devleti, Rus Yahudilerinin geçici surette Filistin’e ziyaretlerinin kabul edileceğini bildirmiştir (BOA, HR.SYS., 407/12, M-18.09.1890). Tüm karşı duruşlara rağmen Avrupa’da çıkan *West Deutsche Zeitung* gazetesi, Musevilerin Filistin topraklarına göçüyle ilgili makale kaleme almıştır (BOA, HR.TO, 113/71, M-16.06.1891). Rusya, Musevilerin Filistin topraklarına göç etmesi adına çalışmalar yürütürken, İngiltere onların korumalığını üstlenmiş ve Musevilerin Filistin’e yerleşmeleri adına İstanbul konsolosu *William White*’i görevlendirmiştir (BOA, Y.A.HUS., 248/85, H-26.11.1308). Hatta Filistin’e yerleşmek amaçlı toprak satın almak isteyen Yahudilerin alamaması İstanbul’da *İntikam* adlı bir cemiyet

kurmalarına neden olmuştur (BOA, Y.PRK.BŞK, 22/89, H-29.12.1308). Rus, İngiltere, Fransa gibi devletlerin Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi ve göç etmeleri konusunda siyasi mücadeleleri daha o günlerde bir İsrail devletini kurabilme arzusunu kanıtlamaktadır (BOA, Y.PRK.UM., 23/66, H-25.05.1309). Osmanlının tüm engellemelerine rağmen Museviler, kıyafet değiştirerek Filistin'e girmeyi, emlak ve toprak almayı başarmıştır (BOA, BEO, 107/7958, H-25.04.1310). Osmanlı buna karşılık Musevilerin Filistin'den emlak almalarını yasaklayan resmi yazıyı ilgili yerel yönetimlere göndermiştir (BOA, HR.ID., 2022/35, M-25.01.1893). Ayrıca daha önce Filistin'e gelip Osmanlı vatandaşı olan Musevilere arazi ve emlak satımı kesinlikle yasaklanmış ve alınan karara riayet etmeyen yetkililer için gerekli işlemlerin yapılacağı belirtilmiştir (BOA, DH.MKT.2055/57, H-07.08.1310).

2.7.1. Filistin'de Yahudi Devleti Kurma Çabaları: II. Abdülhamid Döneminde Siyonist Hareketler

II. Abdülhamid dönemi, Filistin topraklarında bağımsız bir Yahudi devleti kurulmasına yönelik girişimlerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Yahudi asıllı liderler, zengin sermayedarlar ve uluslararası destekçiler, bu hedef doğrultusunda çeşitli girişimlerde bulunmuş; özellikle Theodor Herzl gibi isimler, Osmanlı yönetimi nezdinde diplomatik ve ekonomik yöntemlerle Filistin'de Yahudi varlığını artırmaya çalışmıştır. Bu süreç, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel düzeyde organize edilen bir hareketi yansıtmaktadır.

2.7.2. Siyonist Hareketlerin Uluslararası Boyutu

New York'ta düzenlenen bir mitingde Rahip Faust, Filistin'de Yahudi devleti kurulması gerektiğini dile getirerek bu meseleyi uluslararası bir platformda tartışmaya açmıştır (BOA, Y.A.HUS, 377/51, H-12.05.1315). Max Mordo ve Doktor Theodor Herzl gibi figürlerin öncülüğünde, çeşitli finansal kaynaklar ve komiteler aracılığıyla Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi planlanmıştır (BOA, Y.A.HUS., 376/151, H-29.04.1315). İsviçre'nin Basel şehrinde düzenlenen Yahudi kongresi, bu hedef doğrultusunda bilimsel ve siyasi bir zemin hazırlamış, "Yahudilerin Filistin'e dönüş programı" resmen kabul edilmiştir (BOA, Y.A.HUS, 377/105, H-29.05.1315). Ayrıca Amerika'da kurulan Yahudi komiteleri ve İzmir'de faaliyet gösteren bir ayağı, bu çalışmaların planlı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir (BOA, HR.SYS., 1776/14, M-20.04.1898. ; BOA, Y.PRK.EŞA, 29/53, H-01.12.1315). Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurma hedefi, ekonomik altyapıyla da desteklenmiştir. Londra'da kurulan Yahudi bankası, bu amaçla gerekli finansal kaynakları sağlamak üzere planlanmıştır (BOA, HR.SFR.3, 473/35, M-

08.06.1898). Ancak bu girişimlerin önündeki en büyük engel, II. Abdülhamid'in etkin istihbarat ağı ve bu tür girişimlere karşı aldığı sıkı tedbirler olmuştur (BOA, Y.EE., 136/63, H-25.01.1316).

2.7.3. Osmanlı'nın Karşı Tedbirleri

Osmanlı Devleti, Yahudilerin Filistin'e göç ve yerleşim çabalarına karşı bir dizi önlem almıştır. Avrupa konsolosluklarına Yahudilere Filistin için vize verilmemesi yönünde talimatlar gönderilmiş, sınır bölgelerinde denetimler artırılmış ve Filistin'e Yahudilerin girişini yasaklayan kararlar alınmıştır (BOA, HR.İD., 46/126, M-13.10.1898). Ayrıca, Filistin'de yabancılara arazi satışını yasaklayan düzenlemeler yapılmış, çünkü bu arazilerin dolaylı yoldan Yahudilerin eline geçme riski taşıdığı düşünülmüştür.

Ancak, alınan bu önlemler, dış ülkelerin baskıları ve Yahudilerin ısrarlı girişimleri karşısında tam anlamıyla etkili olamamıştır. Özellikle Filistin topraklarında emlak ve arazi alımını yasaklayan kararlar, bazı yerel yöneticilerin rüşvet karşılığında bu kuralları ihlal etmesi nedeniyle istenilen sonucu vermemiştir (BOA, DH.MKT., 2426/73, H-16.07.1318). Örneğin, Akka Mutasarrıfı Sadık Paşa ve Hayfa Belediye Reisi Mustafa Efendi gibi yerel yöneticilerin, Yahudilere arazi satışı yaptıkları tespit edilmiştir (BOA, Y.PRK.AZJ., 27/39, H-02.02.1311).

2.7.4. Theodor Herzl ve II. Abdülhamid Görüşmesi

Yahudi liderlerden Theodor Herzl, II. Abdülhamid ile doğrudan bir görüşme gerçekleştirerek, Osmanlı topraklarının kalkınması için Yahudi şirketlerinin kurulması ve Yahudilere imtiyaz verilmesi önerisinde bulunmuştur (BOA, Y.PRK.TŞF., 6/50, H-01.03.1319). Buna karşılık, II. Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'e yerleşimlerini engellemek adına tedbirleri artırmıştır (BOA, HR.SYS., 1776/43, M-08.07.1901). Ancak, Siyonist Komitesi'nin toplantılarında Filistin topraklarının satın alınması ve Siyonizm fikrinin yayılması için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir (BOA, HR.SFR.04., 374/167, M-07.10.1901). Varna Musevileri, Filistin'de Musevi hükümeti kurmanın yollarını görüşmek amacıyla toplantılar yapmıştır (BOA, HR.SFR.04., 365/38, M-20.12.1901). *Ruscuk ve Yanbolu'da toplanan Yahudilerin; Filistin topraklarında bir Yahudi hükümeti kurmak için nakdi yardımda bulunulması, bütün Yahudilere Siyonizm fikrinin yayılması, Siyonizm aleyhinde olan Yahudi yöneticilerin azledilmesi ve mekteplerin Siyonist Komitesi tarafından idare olunması* Filistin'de devlet kurma amacı güden Yahudilerin planlı çalışmalarından bazılarıdır (BOA, HR.SFR.04., 217/83, M-09.05.1902). Sonuç olarak Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurulması çabaları, planlı ve programlı bir şekilde ilerlemiştir (BOA, Y.PRK.TKM, 41/5, H-16.04.1316). Theodor Herzl ve diğer Siyonist liderlerin

öncülüğünde yürütülen bu faaliyetler, uluslararası destekçilerin katkısıyla güç kazanmıştır. Osmanlı Devleti ise bu girişimlere karşı kapsamlı tedbirler almış; ancak dış baskılar, yerel yöneticilerin rüşvetle alınan kararları ihlal etmesi ve uluslararası kamuoyunun desteği, Yahudilerin Filistin topraklarında yerleşimlerini kolaylaştırmıştır. Zamanla, Museviler Filistin'den geniş topraklar satın almış, köyler inşa ederek bölgede bir Yahudi varlığı oluşturmuştur. Bu süreç, yalnızca bir yerleşim hareketi değil, aynı zamanda modern İsrail devletinin temellerini atan uzun vadeli bir siyasi stratejinin parçası olarak değerlendirilmelidir.

2.8. Ehl-i Kitap İçin Kutsal Filistin Toprakları ve Osmanlı Döneminde Yaşanan Dinî ve Politik Mücadeleler

Filistin, Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi üç büyük dinin kutsal mekânlarına ev sahipliği yapan topraklar olarak tarih boyunca büyük bir önem taşımıştır. Osmanlı döneminde bu bölge, farklı inanç topluluklarının barış içinde yaşadığı bir yer olarak bilinse de, dinî ve politik çekişmeler sürekli gündemde kalmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri, bu çatışmaların nedenlerini ve boyutlarını detaylarıyla ortaya koymaktadır (BOA, HR.SYS, 406/45, M-15.02.1881).

2.8.1. Kutsal Mekânlar ve Dinî Çekişmeler

Kudüs ve çevresindeki kutsal yerler, üç dinin de ibadet ve hac noktaları olduğu için sık sık anlaşmazlıklara sahne olmuştur. Latinler ile Rumlar arasında kilise ve mabetlerin kullanımına ilişkin anlaşmazlıklar, Osmanlı Devleti'nin sıkça müdahale etmek zorunda kaldığı konuların başında gelir (BOA, HR.SYS.406, 49, M-06.12.1881).

Örneğin:

*Kumame Kilisesi'nde Hristiyan mezhepler arasında çıkan kavgalar (BOA, HR.SYS.412/8, M-21.05.1895),

*Beytüllahm, Mağaratüssalib ve Beytüssahur gibi mekânlardaki mabet paylaşımı sorunları (BOA, HR.SYS.406/75, M-08.12.1885),

*Kıbt Manastırı kapısının genişletilmesine ilişkin ruhsat talepleri ve Latinlerin bu konuda itirazları (BOA, HR.SYS.406, 49, M-06.12.1881) gibi sorunlar Osmanlı yönetiminin bu topraklardaki statükoyu koruma çabalarını zorlaştırmıştır.

Bu sorunlarda dış müdahale de etkili olmuştur. Özellikle Fransa, Latin Hristiyanların haklarını korumak için statükonun devamını talep ederken (BOA, HR.SYS., 406/74, M-09.10.1885), Rusya Ortodoks nüfuzu artırmaya çalışmıştır (BOA, Y.A.HUS., 241/12, H-

04.04.1308). Bu dış güçlerin müdahaleleri, Osmanlının bölgedeki yönetimini daha da karmaşık bir hâle getirmiştir.

2.8.2. Misyonerlik Faaliyetleri

Osmanlı döneminde Filistin'deki dinî ve politik sorunlardan biri de misyonerlik faaliyetleridir.

Özellikle:

*Protestan misyonerler, İncil ve Tevrat dağıtarak İslam karşıtı propagandalar yapmıştır (BOA, HR.TH., 82/8, M-30.07.1888).

*Rus misyonerlik faaliyetleri, Filistin'in yanı sıra Osmanlı'nın birçok yerinde Ortodoks okulları açarak etkinliklerini sürdürmüştür (BOA, Y.A.HUS., 241/12, H-04.04.1308).

*Fransa ve İngiltere, Filistin'deki Katolik, Maruni, Dürzi ve Nusayri çocuklar için okullar açarak bölgedeki dinî nüfuzlarını artırmaya çalışmıştır (BOA, Y.EE.KP, 1/80, H-29.12.1301). Osmanlı Devleti, bu faaliyetlere karşı uyanık davranmış ve misyonerlik faaliyetlerini konsolosluklar aracılığıyla yakından takip ederek engellemeye çalışmıştır.

2.8.3. Dini Ziyaretler ve Siyasi Girişimler

Kutsal topraklara yapılan dinî ziyaretler, Osmanlının dikkatle izlediği bir diğer konudur. Ancak bazı dinî ziyaretlerin ardında siyasi hedefler de olduğu görülmüştür.

Örneğin:

*Filistin Ortodoks Rusları Vekili Alexandre Svietchine'nin Kudüs'e gerçekleştirdiği ziyaretler, yalnızca dini değil, aynı zamanda politik bir etki taşımıştır (BOA, HR.SYS., 406/69, M-18.10.1884).

*Musevilerin dini ziyaretleri için pasaport verilmesi, zamanla bölgedeki Yahudi varlığını artıran bir etken olmuştur (BOA, ŞD., 2274/25, H-08.10.1301).

2.8.4. Amerikan Misyonerleri ve Ermeni Meselesi

Amerikan misyonerleri, Hristiyanlığı yayma çabalarının yanı sıra, Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya teşvik etme girişimlerinde de bulunmuştur. Bu faaliyetler, sadece dinî bir mesele olarak değil, aynı zamanda Osmanlının iç düzenine yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (BOA, Y.EE.d, 991/ H-(tarihsiz)

2.8.5. Osmanlı'nın Tepkileri ve Çözüm Çabaları

Osmanlı Devleti, bu çok dinli ve çok kültürlü yapının getirdiği sorunlarla başa çıkmak için çeşitli tedbirler almıştır:

Konsolosluklara ve yerel yöneticilere talimatlar: Misyonerlik faaliyetlerinin sınırlandırılması ve kutsal mekânlardaki statükonun korunması için sık sık uyarılar yapılmıştır (BOA, HR.TH., 82/8, M-30.07.1888).

Eğitim kurumları üzerinde denetim: Misyoner okullarında verilen eğitimin içeriği ve amaçları yakından takip edilmiştir (BOA, Y.EE.KP, 1/80, H-29.12.1301).

Dinî ziyaretler için sınırlandırmalar: Pasaport ve vize düzenlemeleriyle bölgedeki dinî ziyaretlerin siyasi bir amaca dönüşmesi engellenmeye çalışılmıştır (BOA, ŞD., 2274/25, H-08.10.1301).

Osmanlı Devleti, her ne kadar Filistin'deki dinî çekişmeleri ve misyonerlik faaliyetlerini kontrol altında tutmaya çalışsa da, uluslararası güçlerin müdahaleleri ve bölgedeki inanç gruplarının çıkar çatışmaları bu çabaları büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Filistin'in tarih boyunca üç büyük din açısından önem taşıması, bölgenin sürekli bir çatışma ve güç mücadelesine sahne olmasına yol açmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri, bu mücadelelerin tarihsel boyutunu ve yönetim zorluklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devleti, Filistin topraklarında egemenliğini sürdürürken, bölgedeki dini ve etnik çeşitliliği dikkate alarak bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Osmanlı yönetiminde, Ermeni, Hristiyan, Yahudi veya Müslüman olmak, tebaa (reaya) statüsünü değiştirmemekteydi. Halkın şikâyetleri, yerel ya da merkezi yönetimlere iletilir, çözüm önerileri bu şekilde değerlendirilirdi. Örneğin, Kudüs Ermeni Patrikliği, kutsal yerlerde Ermeni milletinin haklarının korunmasıyla ilgili şikâyetlerde bulunarak Osmanlı merkezi yönetimine başvurmuştur. Bu tür başvurulara Osmanlı, dini yapıların korunması, tamir edilmesi ve muhafazası konularında ilgilenererek çözüm getirmiştir. Osmanlı yönetimi, Filistin'deki dini yapılar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek adına aktif bir yaklaşım sergilemiştir. Örneğin, Beytüllahm ve Beytüssahur köylerinde Rumlara ait kiliselerin tamirinin engellenmesi üzerine, Osmanlı Devleti müdahale ederek gerekli adımları atmıştır. Kudüs'teki Frenk rahiplerinin ziyaretleri sırasında karşılaşılan engellemelerle ilgili de soruşturmalar yapılmış, böylece dini gruplar arasında çıkabilecek çatışmaların önüne geçilmiştir. Ancak, bu tür iç sorunlar yabancı devletlerin müdahalesini doğurmuş, özellikle Hristiyan ve

Yahudi topluluklarının haklarını savunmaya yönelik Fransa, İngiltere ve Rusya gibi büyük güçler Filistin’de çeşitli çalışmalara imza atmışlardır. Örneğin, Filistin’deki Rum asıllı Osmanlı tebaasına yardım amacıyla Petersburg’da bir Filistin Komitesi kurulmuştur. Osmanlı Devleti, bu tür derneklerin gerçek amaçlarını anlamak için tahkikatlar yaparak bölgedeki dini barışı korumaya çalışmıştır. II. Abdülhamid, Filistin’deki Yahudi göçünü engellemek konusunda kararlı bir politika izlemiştir. Bu dönemde, Yahudi göçünün engellenmesi, Osmanlı Devleti’nin bölgedeki egemenliğini ve huzuru sağlama çabalarıyla paralel bir şekilde yürütülmüştür. II. Abdülhamid, Filistin’in Osmanlı topraklarına ait olduğunu savunmuş ve bölgedeki herhangi bir siyasi hareketliliği tehdit olarak görmüştür. Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşmesinin engellenmesindeki başlıca neden, bölgedeki bir Yahudi devleti kurma arzusuna karşı duyulan tepkidir. II. Abdülhamid, bu tehditleri bertaraf etmek için gerekli önlemleri almış ve Yahudi göçmenlerin Filistin dışındaki bölgelere yerleşmelerine izin vermiştir. Aynı zamanda, Osmanlı topraklarında huzur ve güvenliğin sağlanmasına büyük önem verilmiştir. Yahudilerin Osmanlı topraklarına göçü, çok eski bir geçmişe dayanır. Özellikle İspanya’daki zulme karşı Fatih Sultan Mehmet’in Yahudilere Osmanlı topraklarını açması, bu sürecin önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı, bu dönemde farklı dini topluluklara barış, güvenlik ve huzur içinde yaşama imkânı tanımıştır. Ancak, II. Abdülhamid dönemi, Filistin’e Yahudi göçünün engellenmesi için daha temkinli bir politika izlemiştir. Bu dönemde, Osmanlı Devleti, Filistin topraklarında huzurun korunmasına yönelik politikalarını pekiştirmiştir. Bununla birlikte, II. Abdülhamid, Osmanlı topraklarında taşra ile merkezi yönetim arasındaki denetimi güçlendirmek adına demiryolu inşasına, taşra okullarının açılmasına ve ekonomik reformlara öncelik vermiştir. Bu reformlar, sadece bölgedeki güvenliği sağlamak amacıyla değil, aynı zamanda Osmanlı’nın hoşgörü siyasetiyle, farklı din ve mezhepler arasındaki çatışmaların çözülmesine yönelik bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Filistin’deki dini ve etnik farklılıkların uzun yıllardır süren çatışmalarına Osmanlı Devleti’nin gösterdiği hoşgörü, bölgedeki barışın korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, dünya devletlerinin işbirliği yaparak bölgeye yönelik köklü ve hızlı çözümler üretmesi gerektiği önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

BOA, HR.İD.24/21, M-23.12.1876.

BOA, HR.SYS, 411/71, M-21.08.1877.

BOA, HR.SYS., 411/72, M-20.05.1880.
BOA, Y.PRK.AZN, 2/4, H-22.08.1300.
BOA, HR.SYS., 406/30, M-02.01.1877.
BOA, HR.SYS, 406/34, M-31.12.1877.
BOA, HR.SYS.406/35, M-31.12.1877.
BOA, HR.İD.1444/21, M-30.03.1896.
BOA, HR.SYS.406/26, M-25.06.1876.
BOA, HR.SYS.406/49, M-06.12.1881.
BOA, HR.SYS.406/50, M-10.05.1882.
BOA, HR.SYS.406/51, M-06.07.1882.
BOA, HR.SYS, 406/52, M-02.08.1882.
BOA, HR.SYS., 409/1, M-21.11.1897.
BOA, HR.SYS.430/1, M-21.09.1876.
BOA, HR.SYS, 406/55, M-15.02.1883.
BOA, HR.SYS, 406/39, M-04.03.1879.
BOA, HR.SYS., 406/12, M-11.07.1886.
BOA, HR.SFR.3..., 225/75, M-28.05.1875.
BOA, HR.SFR.3, 254/95, M-29.10.1877.
BOA, HR.TO, 522/40, M-04.11.1879.
BOA, MB.İ, 56/24, H-21.10.1296.
BOA, İ.MMS, 66/3114, H-06.06.1297.
BAO, Y.A.RES, 5/58, H-29.05.1297.
BOA, HR.TO, 521/74, M-21.05.1879.

BOA, Y.PRK.BŞK, 6/77, H-04.12.1299.
BOA, HR.TO, 292/7, M-29.01.1883.
BOA, HR.TO, 90/61, M-29.05.1884.
BOA, HR.SFR.3, 299/100, M-18.12.1884.
BOA, HR.TO, 32/32, M-01.01.1885.
BOA, HR.TO, 81/105, M-08.01.1885.
BOA, HR.TO, 369/112, M-10.05.1886.
BOA, HR.HMŞ.İŞO, 219/74, R-28.02.1302.
BOA, DH.MKT., 1351/37, H-06.09.1303.
BOA, Y.PRK.AZJ., 27/39, H-02.02.1311.
BOA, HR.TO., 345/21, M-07.08.1890.
BOA, HR.SYS., 407/12, M-18.09.1890.
BOA, HR.TO, 113/71, M-16.06.1891.
BOA, Y.A.HUS., 248/85, H-26.11.1308.
BOA, Y.PRK.BŞK, 22/89, H-29.12.1308.
BOA, Y.PRK.UM., 23/66, H-25.05.1309.
BOA, BEO, 107/7958, H-25.04.1310.
BOA, HR.İD., 2022/35, M-25.01.1893.
BOA, DH.MKT.2055/57, H-07.08.1310.
BOA, Y.A.HUS, 377/51, H-12.05.1315.
BOA, Y.A.HUS., 376/151, H-29.04.1315.
BOA, Y.A.HUS, 377/105, H-29.05.1315.
BOA, HR.SYS., 1776/14, M-20.04.1898.

BOA, Y.PRK.EŞA, 29/53, H-01.12.1315.
BOA, HR.SFR.3, 473/35, M-08.06.1898.
BOA, Y.EE., 136/63, H-25.01.1316.
BOA, HR.İD., 46/126, M-13.10.1898.
BOA, DH.MKT., 2426/73, H-16.07.1318.
BOA, Y.PRK.AZJ., 27/39, H-02.02.1311.
BOA, Y.PRK.TŞF., 6/50, H-01.03.1319.
BOA, HR.SYS., 1776/43, M-08.07.1901.
BOA, HR.SFR.04., 374/167, M-07.10.1901.
BOA, HR.SFR.04., 365/38, M-20.12.1901.
BOA, HR.SFR.04., 217/83, M-09.05.1902.
BOA, Y.PRK.TKM, 41/5, H-16.04.1316.
BOA, HR.SYS, 406/45, M-15.02.1881.
BOA, HR.SYS.406, 49, M-06.12.1881.
BOA, HR.SYS.412/8, M-21.05.1895.
BOA, HR.SYS.406/75, M-08.12.1885.
BOA, HR.SYS.406, 49, M-06.12.1881.
BOA, HR.SYS., 406/74, M-09.10.1885.
BOA, Y.A.HUS., 241/12, H-04.04.1308.
BOA, HR.TH., 82/8, M-30.07.1888.
BOA, Y.A.HUS., 241/12, H-04.04.1308.
BOA, Y.EE.KP, 1/80, H-29.12.1301.
BOA, HR.SYS., 406/69, M-18.10.1884.

BOA, ŞD., 2274/25, H-08.10.1301.

BOA, Y.EE.d, 991/ H-(tarihsiz).

BOA, HR.TH., 82/8, M-30.07.1888.

BOA, Y.EE.KP, 1/80, H-29.12.1301.

BOA, ŞD., 2274/25, H-08.10.1301.

BOA, HR.SYS, 5742, M-20.06.1882.

BOA, Y.PRK.ML., 238, H18.04.1320.

BOA, Y.PRK.TKM., 18/37, H-21.12.1307.

Telif ve Tetkik Eserler

Çapar, O. (2020). Sultan II.Abdülhamid Dönemi Fransız Demir Yolu Yatırımları. *History Studies*, 12(3), 1233-1257).

Karataşer, B. (2027). Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 57 (Summer I), 424-434.

Karaköse, H. (2003). Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 43-57.

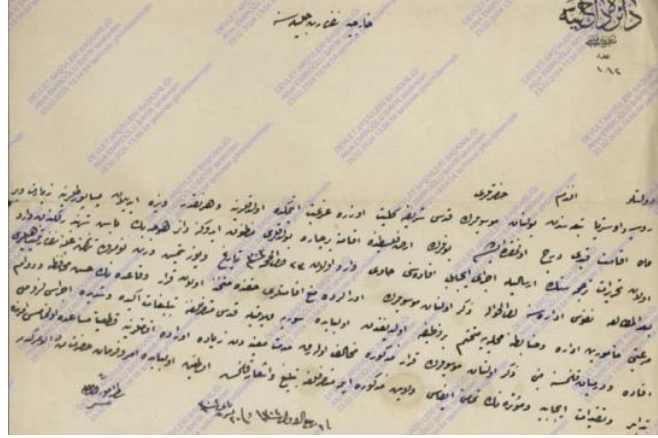
Kaynar, M. K. & Ak, G. (2028). II. Abdülhamid Döneminde Filistin'de İdari Taksimat, Nüfus ve İktisat Siyasetleri. *Journal of Academic Value Studies(JAVStudies)*, 4 (19), 412-428.

Yasin, M. A. M. (2019). XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Siyonistlerin Filistin'e Yerleşmelerinin Engellenmesi. *Journal of Islamic jeruselem Studies*, 19 (3), 317-334.

Ekler

Ek 1

Rusya ve Avusturya Musevilerinin Kudüs'e ziyaret maksadıyla giderek Filistin'de ikamet etmek istedikleri bildirildiğinden orada ikamet etmelerine engel olunması (BOA, HR.TH. 68/17, M-02.12.1886).

Ek 2

II. Abdülhamit'in Yahudilerin Filistin'e girmelerini istemediğine dair Newyork Times gazetesinde çıkan bir yazı (BOA, HR.SYS, 5742, M-20.06.1882.; Newyork Times, 07.05.1882).

Ek 3

Yahudilere Filistin'den toprak almalarına izin verilmesine karşılık Düyûn-ı Umûmiye borçlarının silineceğini bildiren Teodor Herzl'e ait mektup (BOA, Y.PRK.ML., 238, H18.04.1320).

" Destlarım,Reuvier prejesinin ana hatları dairesinde tevhiâ
" ameliyesini deruhte etmeğe âmaadedirler.İmperaterlik hükûmeti bu
" suretle ileride âhyun varîsatına kendi yararına arttırabilmek
" gibi bir hareket serbestisini de elde etmiş bulunacaktır.Bu işe,
" yeniden otuz milyon miktarında tahvil tedavvile çıkarmakla giri-
" şilecektir.Tevhiâ,filhâl,30 ilâ 32 milyonluk yeni tahvilin teda-
" vüle vazını icap ettirmektedir,ki destlarım bunun yüzde sekseni-
" ni nakden Hükûmete teskiye edeceklerdir.
" Buna karşılık İmperaterluk hükûmeti,Majestelerinin bende-
" lerine geçen şubat ayında teklif etmek lutfunda bulunmuşları
" veçhile,Mesopotamya'da ve ayrıca Filistin'de Hayfa ve mülhakatı-
" nı da içine alan bir muşevi iskân mıntakası için imtiyaz bahş-
" ecektir.
" Yukarıdaki maruzatım tasvib-i şâhânelerine iktiran etmese

Ek 4

Avrupa devletlerinden, Arz-ı Filistin'in Yahudilere verilmesini isteyen bir Yahudi'nin mektubu (BOA, Y.PRK.TKM., 18/37, H-21.12.1307).

August 8. 1890.

Back to Palestine.

Sir,—I have read with peculiar interest your sympathetic article on "The Wandering Jew," Permit me to venture an answer to the query, "Whither is he going?" by saying, Back to his true home, viz.—Palestine—and that is the true meaning of the remarkable manifestation of Russian sympathy. I can only briefly hint the reasons which induce me to speak with some confidence as to Jewish restoration being now imminent. Mainly, of course, it rests upon the plain and distinct statements of Scripture as to this effect. Now for some years past, consequent upon the Continental anti-Semitic movements, not a few Jews have sought refuge in their ancient home. Jerusalem itself is largely rebuilt and showing signs of a new life; also climatic changes are occurring. The events now transpiring in Macedonia and Armenia are fast hastening the final downfall of the "unspcakable Turk," and with his political extinction goes the last barrier to Jewish return. I venture to say the true policy of the Christian Powers favorable to the Jews is simply to recognize facts, and by every diplomatic and political influence seek to secure for them every possible facility to effect their national return, and to secure their political safety. "Palestine for the Jews" must be the goal. It seems not a little probable that Russia will inflict the last blow on Turkey, and if this prove to be so it will be a remarkable working out of providential purposes that the "King of the North," inspired by hatred alike of Turk and Jew, and bent only on furthering his own political ambitions, will be the instrument by which effort shall be given to predictions uttered 20 centuries since!—Yours, &c.

EDMUND DAVIS

اشاء نام غنہ
۱۸ اغتوس
اور وہا طرفندہ ارض
فلسطینہ یہود پر
مربی منت
یہود نہایت مکتوب